

Azərbaycan dili milli sərvətimizdir

1 avqust Azərbaycan əlifbası və Azərbaycan dili günüdür

Azərbaycan xalqının ünsiyyət vasitəsi olan Azərbaycan dili milli-mənəvi dəyərlərin qorunmasında, gələcək nəsillərə çatdırılmasında ən qiymətli sərvətimizdir. Bu sərvət xalqın ədəbiyyatını, mədəniyyətini gələcək nəsillərə çatdırın mədəniyyət güzgüsüdür. Xalqımızın varlığı onun dili ilə yaşayır. Milli varlıq və birliyin möhkəmlənməsində mühüm rol oynayan dil, eyni zamanda, mənəvi və mədəni zənginləşmə, elmi-texniki inkişaf üçün zəruri olan ünsiyyət vasitəsidir. Bunu nəzərə alan ümummilli lider Heydər Əliyev yazırdı: "Millətin milliliyini saxlayan onun dilidir. Dil ədəbiyyatla, mədəniyyətlə, mənəviyyatla bağlıdır, bunlarsız isə vətənpərvərlik formulu yoxdur. Bizim zəngin, böyük söz ehtiyatına malik olan Azərbaycan dilimiz var". Xalqımızın ana dili olan Azərbaycan dilinin inkişafında, onun dünya dilləri içərisində öz layiqli yerini tutmasında Heydər Əliyevin misilsiz xidmətləri olmuşdur.

Azərbaycan dilinin dövlət dili statusuna yüksəlməsi və inkişaf etdirilməsi ilə bağlı Heydər Əliyev başladıqı müqəddəs mübarizə öz bəhrəsini vermişdir. Azərbaycan dilinin hərtərəfli inkişafı yalnız rəsmi sənədlərdə deyil, praktik baxımdan sosial-siyasi və mədəni həyatda ümumiyyət ünsiyyət vasitəsinə, dövlət dilinə çevrilməsində, dünya diplomatiyasına yol tapmasında uzaqgörən dil siyasətinin nəticəsi kimi mümkün olmuşdur. Ümummilli lider Heydər Əliyevin ana dilimizə tarixi qayğısını əks etdirən "Dövlət dilinin tətbiqi üçün təkmilləşdirilməsinə dair" Fərman və onun rəhbərliyi ilə hazırlanmış dövlət dili haqqında qanun da məhz bu nəticə işə xidmət edir.

Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra yenidən əlifbanın dəyişdirilməsi ideyası irəli sürülmüşdür. Azərbaycan əlifbasının dəqiqləşməsi istiqamətində aparılan işlər zamanı bəziləri kiril əsaslı əlifbanı, bəziləri ərəb, bəziləri isə latın əsaslı əlifbanı müsbət qiymətləndirərək müdafiə etmişdir. 1990-cı ildə Azərbaycan Əlifba Komissiyası yaradılmış və görkəmli dilçi alim Afad Qurbanov sədr vəzifəsinə təyin edilmişdir. A.Qurbanov əlifbanın müxtəlif variantlarını hazırlamış və bu variantları hazırlayarkən beynəlxalq təcrübəni əsas götürmüşdür. Ona görə də alimin hazırladığı müxtəlif əlifba variantları Azərbaycan əlifbasının tarixi ilə sıx bağlı idi. Yeni əlifbanın hazırlanmasında Orxon-Göytürk əlifbasının, qədim Uygur əlifbasının tətbiqi, eləcə də ərəb əlifbası üzərində islahatın aparılmasını və ya tamamilə orijinal bir əlifbanın tətbiq edilməsi ilə bağlı müxtəlif fikirlər olmuşdur.

Bu dövrdə yeni əlifba ilə bağlı bir sıra versiyalar irəli sürüldü de görkəmli dilçi alim A. Qurbanov latın qrafikalı Azərbaycan əlifbasını daha məqsəduyğun hesab etmiş və onun təklifləri müzakirə olunmuşdur. 25 dekabr 1991-ci ildə Azərbaycan Respublikası Ali Soveti Milli Şurasının "Latın qrafikalı Azərbaycan əlifbasının bərpası haqqında" qanunun qüvvəyə minməsi barədə 34 sayılı qərarıyla ölkəmiz rəsmi olaraq latın qrafikalı əlifbaya keçdi. İlk dövrlərdə rəsmi sənədlərdə paralel

olaraq həm latın, həm də kiril qrafikalı əlifbadan istifadə olunmuş və tədricən latın qrafikalı əlifbaya keçilmişdir. Latın qrafikalı müasir Azərbaycan əlifbasına keçilməsi, onun Azərbaycan dilinin ədəbi-bədii xüsusiyyətlərinə uyğun gəlməsi Afad Qurbanovun təşəbbüsü sayəsində əlverişli sayılmış və müsbət əhəmiyyəti ictimaiyyətə çatdırılmışdır. Afad Qurbanov yeni əlifbanın yaradılmasında latın qrafikasının vacib tələflərini elmi faktlara söykənərək əsaslandırılmışdır. Xüsusilə, bir neçə əlifba sistemindən bəhrələnen Azərbaycan xalqı müstəqillik əldə etdikdən sonra Azərbaycan dilinin yazısını lazımi dərəcədə təmin edən Müasir Azərbaycan əlifbasından - latın əlifbasından istifadə etməyin zəruri tələflərini və beynəlxalq əhəmiyyətini qeyd etmişdir. 1991-ci ilin dekabrında Afad Qurbanovun tərtib etdiyi latın qrafikalı əlifba rəsmi olaraq qəbul edildi. Yeni latın qrafikalı əlifbaya keçid ilk dəfə ölkəmizdə reallaşdı. Hazırda latın əlifbası əsasında tərtib edilən müasir Azərbaycan əlifbasının Azərbaycan dilinin yazı sistemini lazımi səviyyədə təmin etməsi milli müstəqilliyimizin bəhrələrinin nəticəsidir. Qəbul edilmiş əlifbamızın tətbiqi problemlərinin həllində, beynəlxalq aləmə daha yaxın olan latın qrafikalı Azərbaycan əlifbasına keçid prosesinin sürətləndirilməsində Azərbaycan Respublikası Prezidenti Heydər Əliyevin "Dövlət dilinin tətbiqi üçün təkmilləşdirilməsi haqqında" 2001-ci il 18 iyun tarixli fərmanının mühüm rolu olmuşdur. Bu Fərmanın 9-cu maddəsində yazılırdı: "Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə tapşırılsın ki, ölkədə Azərbaycan dilində çap olunan qəzet, jurnal, bülleten, kitab və digər çap məhsullarının istehsalının 2001-ci il avqustun 1-nə qədər bütövlükdə latın qrafikasına keçməsinə təmin etsin". 2001-ci il avqustun 9-da Azərbaycan Prezidenti "Azərbaycan əlifbası və Azərbaycan dili gününün təsis edilməsi haqqında" yeni fərman imzaladı. Həmin fərmanda deyilir: "On ilə yaxın bir müddətdə latın qrafikalı Azərbaycan əlifbasına keçidin ölkəmizdə 2001-ci il avqust ayında bütövlükdə təmin edildiyini və yeni əlifbadan istifadənin müstəqil Azərbaycan

Respublikasının ictimai-siyasi həyatında, yazı mədəniyyətimizin tarixində mühüm hadisə olduğunu nəzərə alaraq qərara alıram: Hər il avqust ayının 1-i Azərbaycan Respublikasında Azərbaycan Əlifbası və Azərbaycan Dili Günü kimi qeyd edilsin".

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev dil məsələsinə dövlət siyasətinin tərkib hissəsi kimi yanaşırdı.

Ona görə də qeyd edirdi ki, xalqın, millətin, insanın öz ana dilindən əziz bir şeyi ola bilməz. Məhz dilə dövlət səviyyəsində belə yanaşmanın nəticəsidir ki, "Azərbaycan əlifbası və Azərbaycan dili gününün təsis edilməsi haqqında" 9 avqust 2001-ci il tarixli Prezident fərmanı ilə xalqımızın əlamətdar bayramları sırasına biri də əlavə olunmuşdur. Həmin fərmana əsasən, hər il avqust ayının 1-i respublikamızda Azərbaycan əlifbası və Azərbaycan dili günü kimi geniş qeyd olunur. "Azərbaycan əlifbası və Azərbaycan dili gününün qeyd edilməsi haqqında" fərman dilimizin tətbiqi işinə stimül vermiş, yaddaşımıza və milli-mənəvi dəyərlərimizə, ədəbi-mədəni irsimizə ehtiramı rəsmiləşdirmişdir. Bu sənəd dövlət dilinin tətbiqi üçün daha mükməll səviyyədə həyata keçirilməsinə stimül verdi. Beynəlxalq aləmə daha yaxın olan yeni latın qrafikasının qəbulu milli dəyərlərimizin daha geniş dairədə tanınmasına şərait yaratdı. Azərbaycan əlifbasına keçidi sürətləndirdi və bundan sonra respublikada bütün yazılı sənədləşmələr heç bir istisnaya yol verilmədən bu qrafika ilə aparılmağa başlandı. Zamanında qəbul edilmiş bu qərardan sonra Heydər Əliyevin qətiyyəti, siyasi iradəsi və prinsipliliyi nəticəsində respublikamız həmin tarixdən etibarən tam şəkildə yeni əlifbaya - latın qrafikalı Azərbaycan əlifbasına keçdi. Dillə bağlı dövlət siyasətinin mühüm mərhələsi latın qrafikalı Azərbaycan əlifbasına keçidlə səciyyələnir. Fərmanda Azərbaycan dilinin tarixi və qədimliyi barədə mükməll təsvürü yaradılmışdır. Xüsusən, faktlara əsaslanaraq Azərbaycan dilinin mənşəyi, tarixi yaşayış məskənləri ilə bağlı yanlış konsepsiyaya son qoyulmuşdur. Fərmanda Azərbaycan dilinin dövlət dili kimi yaşaması, inkişaf etdirilməsi üçün həm hüquqi-siyasi, həm də elmi-nəzəri istiqamətlər müəyyənləşdirilmişdir. Rəsmi yazışmalarda, kargüzərlik və reklam işində Azərbaycan dilindən istifadə sahəsində vəzifələr göstərilir, mətbuatda, kino və televiziya ekranlarında özünü göstərən dil qüsurlarının aradan qaldırılması tələb olunurdu. Bu fərmanda irəli sürülmüş ideyalar içərisində iki istiqamət diqqəti cəlb edir: Azərbaycan dilinin bir dövlət dili olaraq qorunması; Azərbaycan dilinin bir dövlət dili olaraq inkişaf etdirilməsi. Ölkəmizdə dövlət dili olaraq Azərbaycan di-

linin inkişaf etdirilməsində, onun saflığının qorunmasında, ictimai həyatın bütün sahələrində işlək dilə çevrilməsində və beynəlxalq sistemə yol tapmasında ümummilli lider Heydər Əliyevin mühüm xidmətləri vardır. Ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən əsas qoyulan bu siyasət ölkə Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir. "Azərbaycan Milli Ensiklopediyasının nəşri haqqında" və "Azərbaycan dilində latın qrafikasına keçid üçün tələblərin həyata keçirilməsi haqqında" 12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamlar Heydər Əliyev tərəfindən verilən fərmanın praktik şəkildə həyata keçirilməsinə zəmin yaratdı. Sənədə uyğun olaraq 2004-cü ildə Azərbaycan dilində latın qrafikasına keçid üçün tələblər Azərbaycan Milli Ensiklopediyasının, elminin və mədəniyyətimizin, ədəbiyyatımızın ən dəyərli nümunələrinin latın qrafikasına nəşri və fərmanın uğurla yerinə yetirildiyinin bariz nümunəsidir.

Bu gün rəsmi yığıncaqlarda, məclislərdə ana dilimiz qüdrətli, təntənə ilə səslənir. Azərbaycan ədəbi dilinin hərtərəfli inkişafı, elmin müxtəlif sahələri ilə bağlı ana dilində əsərlərin yazılması, dövlət dilinə çevrilməsi, diplomatiya aləminə yol açması, ümummilli lider Heydər Əliyevin fəaliyyəti və onun yürütdüyü dil siyasətinin davam etdirilməsi ilə bağlıdır. Dövlət dili dövlətçiliyimizin əsas atributlarının ayrılmaz hissəsidir. Heydər Əliyevin qeyd etdiyi kimi, inkişaf etmiş zəngin dil mədəniyyətinə sahib olan xalq əylməzdir, ölməzdir, böyük gələcəyə malikdir. Ona görə də xalqımıza ulu babalardan miras qalan bu ən qiymətli milli sərvəti hər bir Azərbaycan övladı göz bəbəyi kimi qorumaq, minilliklər boyu formalaşan və bu günümüzdə gəlib çatan Azərbaycan dili xalqımızın qədimliyinin simvoludur. Əsrlərdən bəri xalqımızı yaşadan, onu bir xalq kimi təsdiq edən, varlığını və bütövlüyümüzün təəcəssümü olan ana dilimizi qorumaq, bütün incəlikləri ilə gələcək nəsillərə çatdırmaq hər bir Azərbaycan vətəndaşının müqəddəs borcudur.

Səyah SADIQOVA,
ARNK yanında Terminologiya
Komissiyasının sədr müavini,
filologiya elmləri doktoru, professor.